Naar een herbergzame samenleving

Prof. dr Andries Baart
North-West University
Delft, 22 augustus 2017

(c) A.J. Baart 2017

Op uitnodiging van het KANSfonds hield ik op 22 augustus 2017, bij gelegenheid van het verrassingsbezoek van H.M. Koningin Máxima aan het diaconale inloophuis de *Jessehof* in Delft, bijgaande lezing. Of deze kon gaan over ‘de urgentie van diaconale inloophuizen’, zo luidde het verzoek. Na afloop was er vraag naar de tekst dan wel naar de hand-out van de lezing. Die wordt u hierbij aangeboden.

Het is een compromis geworden. De lezing met de annotatie volledig uitschrijven zou te veel tijd nemen, en alleen de dia’s aanbieden is te mager. Plaatjes zonder praatjes gaan te gemakkelijk een eigen leven leiden. In deze versie worden daarom bij de cruciale dia’s korte, verklarende teksten aangeboden.

Gebruik* en verspreiding van deze teksten worden aangemoedigd, mits de bron** wordt vermeld.

Andries Baart

*) Deze PDF kan in Adobe Reader met de toetscombinatie Ctrl+L beeldvullend worden weergegeven en geprojecteerd.
**) Bronvermelding: A.J. Baart (2017). *Naar een herbergzame samenleving*. Verkorte weergave van de lezing bij gelegenheid van het koninklijk bezoek aan de Jessehof in Delft op 22 augustus 2017.

(c) A.J. Baart 2017

Opzet:

1- Overzicht van wat, wie en hoeveel

2- Zes serieuze, algemene beleidskwesties

3- Conclusies over de kunst van het balanceren

(c) A.J. Baart 2017

Overzicht inloophuizen

Waar hebben we het over? Een beeld in vogelvlucht:

- laatste 25 jaar een *boost*
- onder vele namen: inloophuis, ontmoetings-centrum, steunpunt, (dag)opvang, etc. Niet allemaal hetzelfde maar zeer verwant.
- aantallen; geen landelijk overzicht, veel overlappingen, toch een impressie *(volgende dia)*

(c) A.J. Baart 2017

Overzicht inloophuizen

Aantallen inloophuizen *(globaal beeld)*
Moeite met leven, levensvragen, kanker en andere levensbedreigende ziekten: 86 waarvan 10 specifiek psycho-onco centra; IPSO juli 2017; waaronder ook inloophuizen palliatieve zorg – Nivel 2017
Ouderen, mensen met beginnende dementie en geheugenproblemen, hun mantelzorgers (geen registratie bij Actiz maar in elk geval veel (150?) inloophuizen en 'ontmoetingscentra' die uitgaan van verpleeg- en verzorgingshuizen, soms de GGZ, met dagopvang en aandacht voor mantelzorgers; specifieker: 12, zie Odensehuizen 2017, Movisie 2016
Diaconale: 117 dat zijn leden; waaronder ook buurtpastoraat, drugspastoraat etc.; opgave Netwerk Dak 2016
Verslaafden, bijv. Regenboog Groep A'dam: 8 locaties – 2017
Eenzamen, zie Coalitie Erbij – geen aantallen; Leger des Heils, de zgn. buurtsteunpunten 'Bij Bosshardt' 13 stuks – 2011

(c) A.J. Baart 2017

Overzicht inloophuizen

Waar hebben we het over? Een beeld in vogelvlucht:

- laatste 25 jaar een boost
- onder vele namen: inloophuis, ontmoetingscentrum, steunpunt, (dag)opvang, etc. Niet allemaal hetzelfde maar zeer verwant.
- aantallen; geen landelijk overzicht, veel overlappingen, toch een impressie *(volgende dia)*
- worden veelal gerund door vrijwilligers o.l.v. beroepskrachten
- groot aandeel van christelijke kerken en dito genootschappen

(c) A.J. Baart 2017

Overzicht inloophuizen

- ontvangen uiteenlopende mensen: eenzamen in allerlei soorten en maten, dak- en thuislozen, verslaafden, kankerpatiënten, mensen met een psychiatrische aandoening, soms ook asielzoekers en illegalen
- bieden: opvang, luisterend oor en aandacht (‘aandachtscentra’), troost en ‘verwennen’, bemiddeling naar hulp, voorlichting en informatie, stimulering en activering, adempauze voor mantelzorgers, zelfhulp- en lotgenotencontacten, ontspanning, creativiteit en beweging, plek om je roes uit te slapen, maaltijden, samen bidden en geestelijke verzorging

(c) A.J. Baart 2017

Overzicht inloophuizen

- slechts een beperkt deel is gericht op maatschappelijke integratie, mengen en gezamenlijk wonen in de wijk m.u.v. eenzaamheidsprojecten
- vaak gecombineerd met en/of gesteund door buurthuizen, dagactiviteitcentra, hospicen etc. Soms ook in / met bibliotheken, gemeentelijke voorzieningen, en dikwijls ook in ruimtes van christelijke kerken.
- vaak aanvullend op bestaande professionele hulp (helpen waar anderen niet meer helpen)
- sterk gemotiveerde vrijwilligers
- soms dagelijks open, soms enkele momenten per week; groot bereik: honderdduizenden mensen maken gebruik van deze voorzieningen

(c) A.J. Baart 2017

Conclusies uit overzicht

Dus...

1. Géén marginaal verschijnsel
2. Nuttig, nodig en gewaardeerd, maar soms ook gedesoriënteerd
3. Verschuivingen van kerkenwerk naar beleid van overheden: geeft *inhoudelijk* andere accenten
4. De dominante filosofie is ‘een thuisgevoel bieden’ en dat roept serieuze vragen op; er zijn meer van dergelijke vragen en daarop ga ik me in het vervolg concentreren …

(c) A.J. Baart 2017

Zes kwesties

Ik ga enkele kwesties behandelen die in de meeste inloophuizen spelen en die een groot beroep doen op het vermogen te balanceren tussen twee uitersten.

(c) A.J. Baart 2017

Zes kwesties

Wie zijn de mensen die ‘inlopen’? Beter: wie zijn ze *voor ons*? Vangen we hen slechts op? Of zijn zij méér dan ‘object’ van onze goedheid? Vaak hebben ze het nodige meegemaakt en wat ze meemaakten, zegt nog vaker iets over ons samenleven. Willen we hen ook horen? Nee, zijn we bereid om naar hen te luisteren en ons hun verhalen aan te trekken? Dan moeten we ze ont-moeten, niet zoals in ‘ont-voogden’, ‘ont-hullen’, ‘ont-luizen’ of ‘ont-hechten’ waar *ont-* betekent ‘het einde van …’ maar zoals in ‘ont-branden’ en ‘ont-vlammen’ waar *ont-* duidt op ‘het begin van …’. Elkaar ont-moeten dus: het begin van moeten, een moreel moeten, van zeggen: *Nu ik jou ken, moeten we wat – met jou, met je lot, met onze samenleving, met wat jou hier brengt.* Niet alleen present-zijn voor jou maar ook elders present stellen wat we van je leren. Tussen opvangen en stem geven.

(c) A.J. Baart 2017

Zes kwesties

Thematiek	1e Uiterste ←→ 2e Uiterste	Wat staat er op het spel?	Taken en rol begeleiding?
Participatie	Opvang ←→ Ontmoeten	Hebben de 'inlopers' de rest van de samenleving ook wat te zeggen?	*Voicing*: stem geven aan wie niet gehoord wordt en leren van hen en hun perspectief.

(c) A.J. Baart 2017

Zes kwesties

Het staat in veel mission statements: inloophuizen willen een thuis of thuisgevoel bieden. Daarmee correspondeert bij bezoekers – eigenlijk bij ons allemaal – een diep verlangen: ergens thuis zijn, ergens thuis kunnen komen, een thuis hebben – wie wil het niet? Jan Willem Duyvendak is expert op dit terrein en laat zien hoe 'thuisgevoel' dikwijls óók betekent: ik voel me pas thuis als er geen vreemde anderen zijn, als ergerlijke vreemdelingen niet op mijn lip zitten, niet wat mij vertrouwd is verstoren. Het streven naar een thuisgevoel is dan allicht bedenkelijk en politiek onwenselijk. Ieder zijn eigen bubbel en voor elke bubbel een inloophuis. Turk bij Turk, gek bij gek en kanker bij kanker. Geen last van de anderen. Of gaan we liever voor inclusie, kleine oefenplek voor de grote buitenwereld? Leren samen te leven en het verschil gaan waarderen. Inloophuizen heten kwetsbaren welkom maar voeden geen segregatie, geen maatschappelijk onbehagen noch populisme.

(c) A.J. Baart 2017

Zes kwesties

Thematiek	1e Uiterste ←→ 2e Uiterste	Wat staat er op het spel?	Taken en rol begeleiding?
Participatie	Opvang ←→ Ontmoeten	Hebben de 'inlopers' de rest van de samenleving ook wat te zeggen?	*Voicing*: stem geven aan wie niet gehoord wordt en leren van hen en hun perspectief.
Segregatie	Thuisgevoel ←→ Inclusie	In een eigen, comfortabele bubbel van gelijkgestemden?	Openheid bevorderen, zelf ruimte bieden en ruimte zijn.

(c) A.J. Baart 2017

Zes kwesties

Nederland zucht onder eenzaamheid; de getallen zijn angstwekkend en belopen volgens sommigen wel 1,8 miljoen. Het vraagstuk roept andere op: vervuiling en zelfverwaarlozing, psychiatrische problemen, overmatig drinken en medicijngebruik, gevoelens van zinloosheid, de 'voltooid leven discussie', en de idee dat je anderen alleen nog maar tot last bent. In Zuid-Afrika – waar ik ook doceer – begrijpt men weinig van ons beleid, dat in de manier van wonen en bijv. de inrichting van de verpleegzorg eenzaamheid voedt en de zelf gekozen dood ruimhartig faciliteert. Zo interpreteert men deze Westerse aanpak. Wat willen inloophuizen met die afschuwelijke eenzaamheid: het houden bij een persoonlijk lot dat we verzachten of desnoods laten wegvloeien in de dood, of het ook politiek interpreteren en als zodanig aanhangig maken? Het kan toch niet zo zijn dat de samenleving op grote schaal deze ellende produceert en inloophuizen als een vloot bezemwagentjes er achteraan rijdt en zwijgend de rommel opveegt?

(c) A.J. Baart 2017

Zes kwesties

Thematiek	1e Uiterste ←→ 2e Uiterste	Wat staat er op het spel?	Taken en rol begeleiding?
Participatie	Opvang ←→ Ontmoeten	Hebben de 'inlopers' de rest van de samenleving ook wat te zeggen?	*Voicing*: stem geven aan wie niet gehoord wordt en leren van hen en hun perspectief.
Segregatie	Thuisgevoel ←→ Inclusie	In een eigen, comfortabele bubbel van gelijkgestemden?	Openheid bevorderen, zelf ruimte bieden en ruimte zijn.
Problematiek (eenzaamheid)	Personalistisch geïnterpreteerd ←→ Maatschappelijk geïnterpreteerd	Opvangen en/of oorzaken bestrijden?	Politieke vertaling van ernstig maatschappelijk probleem.

(c) A.J. Baart 2017

Zes kwesties

Ik zei het al: in steeds meer inloophuizen word je geactiveerd, geprikkeld om creatief te worden, levensverhalen te delen, gymoefeningen te doen, het geheugen te trainen, gezellig samen te koken. We horen het almaar: *zitten is het nieuwe roken*. Zitten te zitten is niet goed, voor niemand en zeker niet voor mensen die kwetsbaar zijn en over weinig *resilience* beschikken, nauwelijks veerkracht hebben. Daar houden we in Nederland niet meer van, we vinden het ook niet verstandig, het is zelfs schadelijk al dat *dolce far niente*. We hebben er een scheldwoord voor: pamperen.

Of mag het wel: niksen in een inloophuis, jezelf niet verbeteren, je conditie niet onderhouden en het best vinden zo? Zijn er vrijwilligers en beroeps-krachten die dat goed vinden, kunnen verdragen en durven te laten gebeuren? Is er een plek waar je eindelijk niet meer opgejaagd wordt? Tolereert de moderne samenleving zulke schuilkerken en vluchtheuvels, wil ze die wel financieren?

(c) A.J. Baart 2017

Zes kwesties

Thematiek	1e Uiterste ←→ 2e Uiterste	Wat staat er op het spel?	Taken en rol begeleiding?
Participatie	Opvang ←→ Ontmoeten	Hebben de 'inlopers' de rest van de samenleving ook wat te zeggen?	*Voicing*: stem geven aan wie niet gehoord wordt en leren van hen en hun perspectief.
Segregatie	Thuisgevoel ←→ Inclusie	In een eigen, comfortabele bubbel van gelijkgestemden?	Openheid bevorderen, zelf ruimte bieden en ruimte zijn.
Problematiek (eenzaamheid)	Personalistisch geïnterpreteerd ←→ Maatschappelijk geïnterpreteerd	Opvangen en/of oorzaken bestrijden?	Politieke vertaling van ernstig maatschappelijk probleem.
Intentionaliteit	Rustpunt ←→ Activeren	Mogen mensen een schuilplek hebben waar ze niks hoeven (met hun problemen)?	Gratuïteit van zorg en hulp: om niet omdat het nodig is

(c) A.J. Baart 2017

Zes kwesties

Nauw verwant met het voorgaande: wie de geschiedenis van inloophuizen van de laatste decennia leest, ziet de wind keren. Zo'n 25-30 jaar geleden waren inloophuizen in Nederland veelal verbonden met kerken en christelijke genootschappen: die hadden deze van de grond getrokken, betaalden eraan en leverden de vrijwilligsters. Die initiatieven en ook de filosofie van die opvangplekken sproten voort uit hun tradities: menslievendheid, omkijken naar de ander in nood, opnemen in je midden, behandelen als jezelf. Voor God zijn we allemaal gelijk en elkaars broeders en zusters, dus hoezo neerkijken op kwetsbaren?

Maar inmiddels zijn veel van die huizen afhankelijk van overheidssubsidies en is met dat geld een andere filosofie in huis gehaald: gewone medemenselijkheid is zelden een subsidiegrond maar wel streefcijfers halen, vermindering van instroom en vergroting van zelfredzaamheid bereiken. De logica van medemenselijkheid en zorg, gaat niet zomaar samen met die nieuwe logica van resultaats-denken. Wie wil je zijn?

(c) A.J. Baart 2017

Zes kwesties

Thematiek	1e Uiterste ←→	2e Uiterste	Wat staat er op het spel?	Taken en rol begeleiding?
Participatie	Opvang ←→	Ontmoeten	Hebben de 'inlopers' de rest van de samenleving ook wat te zeggen?	*Voicing*: stem geven aan wie niet gehoord wordt en leren van hen en hun perspectief.
Segregatie	Thuisgevoel ←→	Inclusie	In een eigen, comfortabele bubbel van gelijkgestemden?	Openheid bevorderen, zelf ruimte bieden en ruimte zijn.
Problematiek (eenzaamheid)	Personalistisch geïnterpreteerd ←→	Maatschappelijk geïnterpreteerd	Opvangen en/of oorzaken bestrijden?	Politieke vertaling van ernstig maatschappelijk probleem.
Intentionaliteit	Rustpunt ←→	Activeren	Mogen mensen een schuilplek hebben waar ze niks hoeven (met hun problemen)?	Gratuïteit van zorg en hulp: om niet omdat het nodig is
Logica van werken	Logica van professioneel Zorg & Welzijn ←→	Logica van medemenselijke betrokkenheid	Resultaatsverwachtingen en functionaliteit: wanneer is het goed (genoeg)?	Zelfstandigheid en eigen identiteit behouden.

(c) A.J. Baart 2017

Zes kwesties

Hoe gek mag het wezen? Veel inloophuizen zijn gesteld op hun rust en orde. Hier vecht men niet, hier laat men geen krakende boeren, hier is vloeken uit den boze, hier praat men zonder stemverheffing, hier spreken we ons uit, hier houden we rekening met elkaar en gunnen we anderen ook het biljart. Dat is ongetwijfeld redelijk en bevordert harmonie. Maar als je anders bent, hoekiger, kwetsbaarder, een beetje gekker, minder gedisciplineerd, is er dan nog plaats voor jou? Of mag je pas blijven als je bent zoals wij, de gewonen, de normalen? Ingewikkelde mensen binnenlaten, vraagt veel van de gastheren en gastvrouwen: ruimte maken voor anders-zijn, beschermen wie er niet tegen kan en zelf de ruimte *zijn* waardoor uitersten elkaar kunnen verstaan. Dat vergt sociaal-pedagogische expertise, en hoe meer deze huizen gerund moeten worden door vrijwilligers, des te onwaarschijnlijker deze deskundigheid. Een beetje gek komt er dan niet meer in.

(c) A.J. Baart 2017

Zes kwesties

Thematiek	1e Uiterste ←→	2e Uiterste	Wat staat er op het spel?	Taken en rol begeleiding?
Participatie	Opvang ←→	Ontmoeten	Hebben de 'inlopers' de rest van de samenleving ook wat te	*Voicing*: stem geven aan wie niet gehoord wordt en leren van hen en hun perspectief.
Segregatie	Thuisgevoel ←→	Inclusie	omfortabele jkgestemden?	Openheid bevorderen, zelf ruimte bieden en ruimte zijn.
Problematiek (eenzaamheid)	Personalistisch geïnterpreteerd ←→	Maatsc geïnterp	f oorzaken be-	Politieke vertaling van ernstig maatschappelijk probleem.
Intentionaliteit	Rustpunt ←→	Activere	een schuilplek e niks hoeven emen)?	Gratuïteit van zorg en hulp: om niet omdat het nodig is
Logica van werken	Logica van professioneel Zorg & Welzijn ←→	Logica v medem betrokk	achtingen en wanneer is het	Zelfstandigheid en eigen identiteit behouden.
Vreemdheid	**Normalisering ←→**	**Ruimte voor anders-zijn**	**Respectering van kwetsbaarheid en anders-zijn, ook als dat een opgave is.**	**De sociaal-pedagogische opdracht van het werk.**

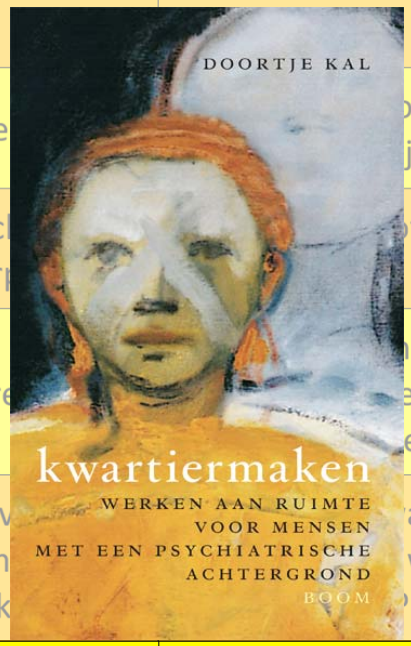

(c) A.J. Baart 2017

Zes kwesties: het geheel

Thematiek	1e Uiterste ←→	2e Uiterste	Wat staat er op het spel?	Taken en rol begeleiding?
Participatie	Opvang ←→	Ontmoeten	Hebben de 'inlopers' de rest van de samenleving ook wat te zeggen?	*Voicing*: stem geven aan wie niet gehoord wordt en leren van hen en hun perspectief.
Segregatie	Thuisgevoel ←→	Inclusie	In een eigen, comfortabele bubbel van gelijkgestemden?	Openheid bevorderen, zelf ruimte bieden en ruimte zijn.
Problematiek (eenzaamheid)	Personalistisch geïnterpreteerd ←→	Maatschappelijk geïnterpreteerd	Opvangen en/of oorzaken bestrijden?	Politieke vertaling van ernstig maatschappelijk probleem.
Intentionaliteit	Rustpunt ←→	Activeren	Mogen mensen een schuilplek hebben waar ze niks hoeven (met hun problemen)?	Gratuïteit van zorg en hulp: om niet omdat het nodig is
Logica van werken	Logica van professioneel Zorg & Welzijn ←→	Logica van medemenselijke betrokkenheid	Resultaatsverwachtingen en functionaliteit: wanneer is het goed (genoeg)?	Zelfstandigheid en eigen identiteit behouden.
Vreemdheid	Normalisering ←→	Ruimte voor anders-zijn	Respectering van kwetsbaarheid en anders-zijn, ook als dat een opgave is.	De sociaal-pedagogische opdracht van het werk.

(c) A.J. Baart 2017

Zes kwesties: de inzet!

Thematiek	1e Uiterste ←→	2e Uiterste	Wat staat er op het spel?	Taken en rol begeleiding?
Participatie	Opvang ←→	Ontmoeten	Hebben de 'inlopers' de rest van de samenleving ook wat te zeggen?	*Voicing*: stem geven aan wie niet gehoord wordt en leren van hen en hun perspectief.
Segregatie	Thuisgevoel ←→	Inclusie	In een eigen, comfortabele bubbel van gelijkgestemden?	Openheid bevorderen, zelf ruimte bieden en ruimte zijn.
Problematiek (eenzaamheid)	Personalistisch geïnterpreteerd ←→	Maatschappelijk geïnterpreteerd	Opvangen en/of oorzaken bestrijden?	Politieke vertaling van ernstig maatschappelijk probleem.
Intentionaliteit	Rustpunt ←→	Activeren	Mogen mensen een schuilplek hebben waar ze niks hoeven (met hun problemen)?	Gratuïteit van zorg en hulp: om niet omdat het nodig is
Logica van werken	Logica van professioneel Zorg & Welzijn ←→	Logica van medemenselijke betrokkenheid	Resultaatsverwachtingen en functionaliteit: wanneer is het goed (genoeg)?	Zelfstandigheid en eigen identiteit behouden.
Vreemdheid	Normalisering ←→	Ruimte voor anders-zijn	Respectering van kwetsbaarheid en anders-zijn, ook als dat een opgave is.	De sociaal-pedagogische opdracht van het werk.

(c) A.J. Baart 2017

Conclusies

- Inloophuizen zijn nuttig en nodig, zeker ook de diaconale.
- Ze staan echter onder spanningen die weinig benoemd worden (wel andere).
- Ik heb er zes een gezicht gegeven.
- Kenmerkend is dat ze déél zijn van een complexe praktijk en dat deel én tegendeel tegelijk aan de orde zijn.
- Je kunt nauwelijks kiezen, géén of-of kwesties! Eerder subtiele en-en vragen.
- Daarom gaat het naar mijn mening om beleid *als de kunst van balanceren*.

(c) A.J. Baart 2017

Conclusies

- Inloophuizen zijn nuttig en nodig, zeker ook de diaconale.
- Ze staan echter onder spanningen die weinig benoemd worden (wel andere).
- Ik heb er zes een gezicht gegeven.
- Kenmerkend is dat ze déél zijn van een complexe praktijk en dat deel én tegendeel tegelijk aan de orde zijn.
- Je kunt nauwelijks kiezen, géén of-of kwesties! Eerder subtiele en-en vragen.
- Daarom gaat het naar mijn mening om beleid *als de kunst van balanceren*.

Hoe beter dat lukt, des groter de kans dat we goede inloophuizen hebben en mede daardoor een herbergzame samenleving: daar gaat het uiteindelijk om!

(c) A.J. Baart 2017

Einde

(c) A.J. Baart 2017

Bronvermelding gebruikte afbeeldingen

Dia nr.	Omschrijving	Bron op internet
Dia 1	Balans van stenen	https://econet.ru/articles/158538-tehnika-model-balansa-opredelite-kakaya-sfera-zhizni-u-vas-v-defitsite
Dia 4, 6, 7, 8	De Wie-Wat-Waar borden	http://denovati.com/change-management-communication-services
Dia 10	Balancerend man	http://www.robinsonstudio.com/work/balancing-figure
Dia 11	Ontbrandende lucifer	http://www.placidasignora.com/2011/10/page/4/
Dia 17	Tegeltje met gezegde	https://tegelizr.nl/tegeltje/soms-moet-je-even-helemaal-niets-moeten
Dia 25 en 26	Man op koord	http://www.pamwoldow.com/2013/05/27/loneliness-at-the-top-managing-partners-scary-balancing-act/
Dia 27	Olifant op strandbal	http://annicksgevecht.blogspot.nl/2015/10/balanceren.html

Auteur

Andries Baart (1952) is bijzonder hoogleraar *Presentie en Zorg*. Hij is tevens als stafmedewerker verbonden aan de Stichting Presentie (zie: www.presentie.nl). Daarnaast is hij Extraordinary Professor in Optentia Research Focus Area, aan de North-West University in Zuid-Afrika. Hij is de geestelijk vader van de presentietheorie; zie desegwenst www.andriesbaart.nl.

(c) A.J. Baart 2017

(c) A.J. Baart 2017